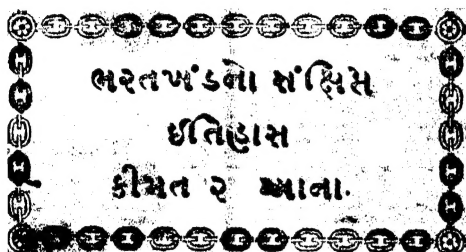


૧૬૫૨



ભરતખંડનો સંક્ષિપ્ત

ઇતિહાસ

કીમત રૂ ૫૫ના.

૧૬૫૨

NOTES ON THE HIST-
ORY OF INDIA.

ભરતખંડનો સંક્ષિપ્ત
ઈતિહાસ.

-૦૬૦૨૦-

નડીઆદ.

અમદાવાદી ચંદ્રામાં વાયડા પાળમાં થા૦
રણછોડલાલ પ્રચલદાસના છપખાનામાં
થા. રતનચંદ કાળી દાસે છાપો પ્રસિદ્ધ કરી.

સંવત ૧૯૩૮ સને ૧૮૮૨.

—*❧*—

કીંમત રૂ. ૦-૨-૦

પ્રકરણ ૧ છું.

આપણે આર્ય જાતની શાખા છીએ. આપણા દેશનું નામ આર્યવૃત્ત છે. મૂળ સંગ્રહિત તાં ગ્રંથ વેદ છે. તેમાં ધી વેદાંગ તથા બ્રાહ્મ પુસ્તકો છે. આ પુસ્તકોમાં ધંદ્ર સૂર્ય વગેરે દેવની પ્રાર્થના છે. આજે રૂશિયો પશુના ભોગ આપના. શાક્ય સિંહ નામે રાજપુત્રે કંટાળીને બૌદ્ધ નામે પંથ ચલાવ્યો. તેમાં જીવહિંસક યજ્ઞ કરવા નહીં, વગેરે સા રા બોધ છે. અયોધ્યામાં સૂર્યવંશી દશરથ રાજાને રામ નામે પાટલી પુત્ર હતા. તે જનક રાજાની કુંવરી સીતા સાથે સ્વયંવરથી પરણ્યો. રામ રાજા ધાત્રી સદયુક્તિ હતા. હસ્તિનાપુરમાં ચંદ્રવંશી પાંડવ રાજા કરતા હતા. તેમણે કૌરવ સાથે ૧૮ ઢહાડા જુદા કર્યું, તેમાં પાંડવ ની જીત થઈ. ૬૦ સં પુ૦ ૫૦૦૦-પાંડવ પરિશિતને રાજપાટ સોંપી હિમાલય જઈ પરલોક પામ્યા.

પ્રકરણ ૨ જી.

૬૦ સં પુ૦ ૫૧૮ પારથી રાજા દરવેશ ચુસ્તા-રૂપે (દારા) હિંદપર હુમલો કર્યો. ૬૦ સં પુ૦ ૩૨૭ ગ્રીસ દેશના રાજા ચિકંદરે જેલમ આગળ પોરસ રાજાને હરાવ્યો. ૬૦ સં પુ૦ ૩૧૫-૨૮૧ મગધ દેશમાં ચંદ્રગુપ્ત.

૨૮ ગણ થઈ ગયો. ૬૦ સ૦ ૫૦ ૨૬૧-૨૬૩ એના કું-
વર મિત્રગુપ્ત થઈ ગયો. એના પછી અશોક (પ્રીયદર્શી)
ગાદીએ બેસે. એણે બૌદ્ધ ધર્મનો ફેલાવો કર્યો. તથા પરદેશ
ના રાજા સાથે વહેવાર ચલાવી ઘણા હુનરો દેશમાં દાખલ
કર્યા. જૈનમત ૬૦ સ૦ ૬૦૦થી ૧૨૦૦ સુધી ચઢતીપર હોતો
૬૦ સ૦ ૫૦ ૨૨૩-૨૬૫ સુધી મૌર્ય વંશી રાજા થઈ
ગયા.

પ્રકરણ ૩ જી.

મગધ દેશમાં મૌર્યવંશ પછી સંગાદુળના રાજાએ
૬૦ સ૦ ૫૦ ૮૬ સુધી રાજ કર્યું પછી કનવા વંશી રાજા
૬૦ સ૦ ૩૨ લગી થયા. પછી આંધ્ર દુળના રાજા થયા ૬૦
સ૦ ૫૦ ૫૬ વિક્રમ નામે પર દુઃખ ભંજન રાજા માળવા-
માં થયો. એણે વિદ્યાને ઉત્તેજન આપ્યું ને લોકની અ-
વસ્થા સુધારી. એના વંશમાં ભોજ નામે પ્રખ્યાત રાજા થ-
યો. એ વખતમાં ૬ રાજ્ય ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં હતાં. પં-
જાબ, દિલ્હી, કનોજ, ખંગાલા, મેવાડને શુન્દરાત. દક્ષિણનાં
રાજ્ય ૬૦ સ૦ ૫૦ ૫૦૦-૧૧૦૦ સુધી મહારામાં પાંડ્ય રાજા
રાજ્ય કરતા હતા, અને તંબવરમાં ચોળ વંશી રાજા થ-
ઈ ગયા. એના દુળના રાજા ૬૦ સ૦ ૧ લા સૈકાથી ૧૦

મા સૈકા સુધી તાવાણુકોર, મલખાર, અને મહીસુરના આય-
મણા ભાગમાં રાજ કરતા હતા. ગોદાવરીને કાંદે પૈઠણ ન
ગરમાં ૬૦ સં ૭૭ માં શાલિવાહન રાજ થયો. એણે
પ્રાક્ષણેને ખેાદ્ધના જીલમથી છોડાવ્યા તેથી એના શક
આક્રમણે. કલ્યાણ નગરીમાં સોળાંકી રાજ ૬૦ સં ૨૫૦-
૧૧૮૨ સુધી થઈ ગયા ગુજરાતમાં છેલ્લે કરણ વાઘેસો
થયો. ને રાજ્ય મુસલમાનોએ જીત્યું. વરંશનું મોટું રા-
જ્ય (આંધ્ર રાજ્ય) હતું. ઝોઢીયા પ્રાંતમાં કેસરી રા-
જ ૬૦ સં ૧૧૩૧ સુધી થયા ને કટકમાં ગજપતિ રા-
જ ૬૦ સં ૧૫૬૮ સુધી હતા. મેદનીપુર પાસે ગંગા
વંશના રાજ થઈ ગયા.

પ્રકરણ ૪ થું.

૬૦ સં ૬૨૨ માં મહંમદ પેગંબરે અરબસ્તાનમાં
પોતાનો ધર્મ ચલાવ્યો. ૬૦ સં ૭૧૨ માં મહમુદ કા
શીમે સીંધપર હુમલો કરી દેવળ નગર જીત્યું. અલખત-
ગીને ગીજનીમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. એના જમાઈ
સામકતગીને પંજાબપર હુમલો કર્યો જયપાળ રા-
જને મહમુદ સુલતાને ૬૦ સં ૧૦૦૧ માં હરાવ્યો. ને
અનંગપાળને રાજ્ય સોંપ્યું. ૬૦ સં ૧૦૦૪ માં બાટી

આના રાજને મહમુદે હરાબો. ૬૦ સ૦ ૧૦૦૬ માં
અંનંગપાળ હાર્યો. પછી નગરકોટ જતી થાણેશ્વરનું દેરું
હુટ્યું. પછી કારમીર પર હુમલો કરી કનોજ ઉપર ચ-
ઢ્યો ૧૦૦૬. પછી મીરત જતી મથુરાં હુટ્યું, ૬૦ સ૦
૧૦૧૬ મહમુદે ૧૦૨૨ માં કર્લીજર પર ચઢાઈ કરી લા
હોર ખાલસા કર્યું આખરે ૧૦૨૪ માં શુજરાતમાં સોમે
શ્વર તરફ ગયો. અહીં એને પુષ્કળ દ્રવ્ય મળ્યું. ૬૦ સ૦
૧૧૮૬ માં મહમુદ ઘોરીએ પંબાખ જતી ૬૦ સ૦ ૧૧૯૩
માં થાણેશ્વર આગળ જુદ્ધ કર્યું. પૃથુરાજને હરાવી કેદ
કર્યો. એ સુલતાને કનોજ કાશી હુટ્યાં. ૧૨૦૫ માં જ
ગલી લોકે રાતરે આવી હિંદના પેઢેલા પાદશાહને માર્યો

પ્રકરણ ૫ મું.

મહમુદ ઘોરી પછી કુતબુદ્દીન નામે શુલામ રાજ્ય
કરવા લાગ્યો. એના નામ ઉપરથી નીચે પ્રમાણે શુલામ-
વંશી રાજા થયા.

- ૧ કુતબુદ્દીન-૧૨૦૬-૧૨૧૦ ૬ ખેરામ-૧૨૩૯-૧૨૫૧
- ૨ આરામ-૧૨૧૦-૧૨૧૦ ૭ મહમુદ-૧૨૪૧-૧૨૪૬
- ૩ અહમદ-૧૨૧૦-૧૨૩૫ ૮ નાસરુદ્દીન-૧૨૪૬-૧૨૬૫
- ૪ રૂકનુદ્દીન ૧૨૩૫-૧૨૩૬ ૯ ખલ્દખન-૧૨૬૫-૧૨૮૭

૫ રજયાબેગમ ૧૨૩૬-૧૨૩૬ ૧૦ કૈફુખાહ ૧૨૮૭-૧૨૯૦

જલાલુદીન નામે ખિલજ સરદારે કૈફુખાહને મારી રાજ કરવા માંડ્યું. એના ઉપરથી નીચે મુજબ ખીલજ પાદશાહ થયા.

૧-જલાલુદીન. ૧૨૬૦-૧૨૯૫ ૪-હિમર. ૧૩૧૫-૧૩૧૬

૨-હંપ્રાહીમ-૧૨૯૫-૧૨૯૫ ૫-મુખારક. ૧૩૧૬-૧૩૨૦

૩-અલાઉદ્દીનખુની. ૧૨૯૫-૧૩૧૫ ૬ ખુશરૂ ૧૩૨૦-૧૩૨૦

ત્રીજા પાદશાહ અલાઉદ્દીન ખુનીએ એના કાકા-ની ધાત કરી રાજ કરવા માંડ્યું. એણે શુજરાત, દોલ-તાખાદ, વગેરે જીતી લીધાં. એ વંશના છેલ્લા પાદશાહ ખુશરૂ દમ વગરનો હોવાથી ગ્યાસુદ્દીન તખલખ રાજ ક-રવા લાગ્યો. એ વંશના નીચે મુજબ પાદશાહો થયા.

૧ ગ્યાસુદ્દીન તખલખ. -૧૩૨૦-૧૩૨૫

૨ મહમદ (ગાંડો)-૧૩૨૫-૧૩૫૧

૩ ફીરોજશાહ ૧૩૫૧-૧૩૮૮

૪ ગ્યાસુદ્દીન. ૨ ૧૩૮૮-૧૩૮૯

૫ અબુખકર ૧૩૮૯-૧૩૮૯

૬ નાસરુદ્દીન ૧૩૮૯-૧૩૯૨

૭ સિકંદર ૧૩૯૨-૧૩૯૨

૯ મહમુદ ૧૩૯૨-૧૪૧૨

ત્રીજા પાદશાહ ફિરોજશાહે કૂવા, વાવ, તળાવ, ખાડીઓ ખોદાવી તથા ધર્મસાળા, પાઠશાળા વગેરે ઇમારતો બાંધાવી. આ પાદશાહ પરોપકારી અને દયાળુ હતો. છેલ્લો પાદશાહ મહમુદ, મરી ગયા પછી દાક્ષતખાંએ બે વર્સ રાજ કર્યું. તેપુરે સને ૧૩૯૮ માં દિલ્હી પર હુમલો કરીને કતલ ચલાવી, ને તેના સરદાર ખીજરખાંએ દિલ્હી છતી રાજ કરવા માંડ્યું. સૈયદવંશી પાદશાહ નિચે મુજબ

૧ ખીજરખાં ૧૪૧૪-૧૪૨૧

૨ મુખારક ૧૪૨૧-૧૪૩૩

૩ મહમદ ૧૪૩૩-૧૪૪૩

૪ આલમ ૧૪૪૩-૧૪૫૦

બહીસોલ સોદીએ સૈયદ આલમ પાસેથી દિલ્હી લઈ રાજ કરવા માંડ્યું. એ વંશના નીચે મુજબ પાદશાહ થયા.

૧ બહીસોલ. ૧૪૫૦-૧૪૮૮

૨ સિકંદર ૧૪૮૮-૧૫૧૭

૩ હમ્મહિમ ૧૫૧૭-૧૫૨૬

કાબુલના સુલતાન ખાખરે સને ૧૫૨૬ માં પા-
ણીપત આગળ ઇબ્રાહીમને મારી ગાદી લીધી.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

દિલ્હીની પાદશાહી તુઝવાલી નામે મુજબ વિભાગ
થયા. ૧ ખંગળા ૨ જુવાનપુર ૩ મળવા ૪ મેઝ ૫ સને
૧૪૪૦ માં માલ ગણેા ઠુંસો થયે. તેણે સુલતાન અને
માલવાના લશકરને હરાવી સુલતાન મલમદને કેદ કર્યો.
પરજીત ૬ સિંધ ૭ ખાનદેશ. મલમદ તરફખના વખત
માં દક્ષિણના પાદશાહી લશકરે ખળદો કર્યો, આખરે
હસનગંધને રાજ મળ્યું. એ સરદાર પેટેલાં ગંધુ ખાલ-
ણનો સુલમ હતો તેથી એનો વંશ ખાલણી ટેરવાયઝે.
એણે સન ૧૩૪૭ માં ખાલણી પાદશાહી સ્થાપી. એ
વંશમાં ૧૮ પાદશાહ થયા, ને તેણે ૧૫૭ વસ્ત રાજ
કર્યું. એ પાદશાહી તુઝવાલી ૫ સગારે રતેવ થઈ રા-
જ્ય સ્થાપ્યું પેટેલા સરદાર ફાયદિલાએ વસ્તનું રા-
જ્ય સન ૧૪૮૪ માં સ્થાપ્યું. ખીજા મલોક અહમદે સ-
ને ૧૪૮૭ માં અહમદનગર રાજધાની કરી. લીજા અ-
દિલશાહે સને ૧૪૮૯ માં ખિજાપુરમાં ગાદી કરી. ચોથા
કુતુબદિલમુલકે ગેવળકાંડામાં ગાદી કરી. પાંચમા વજર
અમીર ખરીદ ખીડરમાં રાજ સ્થાપ્યું. પંદરમા રૈફડામાં

પોર્તુગાલનાં વાણિજ્ય કેપ ઓફગુડહોપ સુધી આંખાં.
 સને ૧૪૯૮ માં વાસ્કોડીગામા ભરતખંડને પશ્ચિમ કાંઠે
 કાલિકટ આંખો. ત્યાંના મુસલમાન રાજા સાથે ઘણી લ
 ડાહ્યાં કર્યા પછી પોર્તુગીઝ લોકે ગોવા ખંદર જીત્યું.
 સને ૧૫૦૮ માં આલ્બુર્કર્ક નામે સરદારે આવી એ
 રાજ્ય વધાર્યું, અને ઘણા વરસ સુધી તેઓ પુષ્કળ ધન
 કમાયા સોળમી સદીના છેવટ ભાગમાં તેમની પડતી થ
 ઇ ને લલંદા લોકની ચડતી થઈ. સને ૧૬૦૫ માં લં
 લંદા લોકે અમ્બોયના ખંદર પોર્તુગીઝ પાસેથી જીતી
 ચીન્સુરામાં રાજધાની કરી. એ પ્રજા પછી ઈંગ્રેજો
 ઈસ્ટઈન્ડિયા કંપની થઈ સને ૧૬૦૦ માં હિંદમાં આ
 વ્યા. તેમનો વેપાર ખૂબ જામ્યો, છેવટે ફ્રેન્ચ વેપાર ક
 રવા આવ્યા. આવખતે સૂરત ખંદરની ખુબ આખાદી વધી.

પ્રકરણ ૭ મું.

ઈ. સ. ૧૫૨૬ માં ખાખરે દિલ્હીનું રાજ્ય જી
 ત્યું, ને એના પછીના રાજાઓ મોગલવંશી ગણાય છે,
 ઈ. સ. ૧૫૨૪ સુધી એણે ઘણી લડાઈઓ કરી. પંજા
 ખના સુખા દોલતખાંએ એની મદદ માગી. ને ૧૫૨૬
 માં દિલ્હી આગ્રા જીત્યાં. એના કુંવર હુમાયુએ જુવાન
 પુર સુધી દેશ જીત્યો. ફતેહુર સિદ્દી આગળ મને

૧૫૨૭માં મેવાડના રાજા મંગની સરદારી નીચે જીત થયું. તે આખરની જીત ગઈ. આખરે ચંદેરીગઢને ખાખરે જીત્યો, તેથી સઘળા રજપૂતો આખરને શરણે થયા. સને ૧૫૩૦ આ પેહોળો મુગલ પાદશાહ મરણ પામ્યો. તે હુમાયુને ગાદી મળી.

એ રાજાએ ઉદારતાથી મોટા મોટા પ્રાંતો એના ભાદ્યોને આપ્યા. ગુજરાતના બેરાવર પાદશાહ ખલા-હુરશાહની સાથે એને લડાઈએ થઈ સને ૧૫૩૫. તેમાં હુમાયુ જીત્યો, પણ ખંગાળાના શીરખાં નામે સરદારે ખળવો કર્યો. સને ૧૫૩૯ માં બકસર આગળ હુમાયુની હાર થઈ તે ખીજે વંશે કનોજની લડાઈમાં હુમાયુનો કેવળ પરાજય થયાથી નામવું પડ્યું. રીંધ, મારવાડ, અમરકોટ થઈને એને આખરે દરાન જવું પડ્યું. સને ૧૫૫૬ માં દરાની લશ્કરની તેમજ વજીર બેરાંમખાંનો મદદથી તેણે અદિલશાહ પાસેથી દિલ્લી જીતી-રાજ્ય મેળવ્યું. પણ એજ વરસમાં એનું મરણ થયું.

પ્રકરણ ૮ મું.

સને ૧૫૪૦ માં કનોજની લડાઈથઈ ત્યારથી શીરશાહ ગાદીએ બેઠો. એના પછીના નીચે મુજબ શરવંશી પાદશાહ થયાં.

(૧૨)

૧-સેરશાહ ૧૫૪૦-૧૫૪૫

૨ શિલીમશાહ ૧૫૪૫-૧૫૫૩

૩ અદિલશાહ ૧૫૫૩-૧૫૫૬

સેરશાહે ખંગાળા, મારવાડ, માળવાનાં રાજ્ય
જ્યાં, ને કલિંગરને એ જીતતાં દાઝયાથી મરાણુ પામ્યો.
એ દયાળુ પાદશાહે હિંદુ ઉપર જુલમ નહીં કરતાં તેમ
ને માટે ધર્મશાળા, રસ્તા વગેરે બનાવ્યાં. એ પછી ગતી-
મશાહ કુંવર. ગાદીએ બેઠો. આ સુર પાદશાહ પછી અ-
દિલશાહ ધણી થયો. આ ગબ્તના વજીર હેમુએ પઠાણ
બખ્ષવાખોરને હરાવ્યા. પાદશાહનો પિતરાઈ દાદાલિમ ધ-
ણી થયો, પણ સિકંદરશાહે તેને હાંકી કાઢ્યો. આ વજીર
ખતે હુમાયુએ સને ૧૫૨૬ માં દિલ્હી, લાહોર જીત્યાં,
પણ નીસરગીએથી પડવાયો મરાણુ પામ્યો.

પ્રકરણ ૯ મું.

ખામરથી પડેલા છ પાદશાહ નીચે મુજબ.

૧ ખામર ૧૫૨૬- ૧૫૩૦

૨ હુમાયુ ૧૫૩૦- ૧૫૫૬

૩ અકબર ૧૫૫૬- ૧૬૦૫

૪ જહાંગીર ૧૬૦૫- ૧૬૨૭

૫ શાહજહાં ૧૬૨૭- ૧૬૫૮

૬ ઓરંગઝેબ ૧૬૫૮- ૧૭૦૭

અકબર(જલાલુદ્દીન) વિદ્વાન, શૂરો, ચતુર અને મહા પ્રતાપી મુગલ પાદશાહ થયો. એણે જેપુર, જોધપુર, ચીતોડ, ગુજરાત, કાશ્મીર, અહમદનગર, કાશ્મિર.- સિંધ વગેરે રાજ્ય જીતી મુગલ પાદશાહીમાં ખડુ વધારે કર્યો. એના વજર ખેડેરામે સુલતાન અદિલશાહના વજર હેમને સને ૧૫૫૬ માં હરાવ્યો. આ વજર અહંકારી હોવાથી અકબરે સને ૧૫૬૦ માં કુલ અધિકાર પોતાને હાથ લીધો. ખેડેરામે ખંડ કચ્છું, પાણશરણુ થયાથી અકબરે તેને છોડી દીધો. આ વખતે અકબરે માયા ને ન્યાયથી વર્તી લોકને ગુણુ પ્રમાણુ રાજ્યમાં મોટી મોટી જગ્યાઓ આપી. એણે વિદ્યાને ઉત્તેજન આપ્યું. આ ભલા પાદશાહે ખેતરોની વિધોટી ઠાવી. અંગ કાપવાની જંગલી સજ્જ રદ કરી. લડાઈમાં પકડાએલા કેદીઓને વેચવાની મના કરી તેમજ ખાળ લગનની, સતી થવાની પણ મના કરી. પુર્ન લગનની રજા આપી. એના પછી જહાંગીર ગાદીએ બેઠો. એણે પ્રથમ ડાહ્યાપણુથી ચાલવા માંડ્યું. એના દીકરા. ખુશરૂએ ખંડ કચ્છું. તેમાં ખુશરૂ પકડાયો. ત્યાર પછી પંડે માળવે જઈ ખિજાપુર, ગોલકોંડા તે અહમદનગરને ખંડણી કચ્છલ કરાવી. કોઈ કરાનીની દુરજહાં નામે

બેટીને પટરાણી બનાવી. આ ડાહી બેગમે પાદશાહને
વચ કરી લખ રાજ્યમાં મદદ કરી.

સને ૧૬૧૫ માં ઈંગ્લેન્ડથી ટામસરો વકીલ આ-
વ્યો. તેણે વેપાર કરવાની રજા મેળવી. નુરજહાંએ શેર-
રીઆરને ગાદી અપાવવાનો મનસુબો કર્યો, તેથી શા-
હજાંએ ખંડ કર્યું. જહાંગીર કેદ પકડાયો, પણ નુરજ-
હાંએ છોડાવ્યો. મોહમતખાં સરદારે દક્ષિણમાં ખંડ કર્યું,
એના પછી શાહજહાંએ શેરરીઆર વગેરેને મારી નાખી
ગાદી મેળવી. દક્ષિણના સરદાર ખાનજહાંને લોદીએ ખંડ
કર્યું. બીજાપોર ગોલકોંડાને, અહમદ નગર જીત્યાં સને
૧૬૩૬-સને ૧૬૫૭ માં પાદશાહ માંદા પડ્યો, તેથી કું-
વર સુબાએ દારા ઉપર ગાદી વાસ્તે ચડાઈ કરી.

પણ કાશી આગળ હારી પાછા જવું પડ્યું.
મોરાદને ઐરંગ જેબે પોતાના પક્ષમાં લેઈ દારાના સરદાર
જસવંતસિંહને ઉજ્જની લડાઈમાં હરાવ્યો, તેથી દારાએ
આગ્રા આગળ ઐરંગજેબ સાથે યુદ્ધ કર્યું. તેમાં દારા-
ની હાર થઈ. ઐરંગજેબે શાહજહાંને તથા મુરાદને કેદ
કરી સને ૧૬૫૮ માં પોતાની દુવાઈ ફેરવી. એણે ભાઈ
બત્રીજને મારી કાસળ કાઢ્યું. આ પાદશાહે હિંદુઓને
વટાણાઓ પ્રયત્ન કર્યો, તથા જજીઆ વેરા દાખલ

કરી હિંદુઓને નોકરીમાંથી કાઢી મેટ્યા તથી રજપુતો-
એ ખળવો કર્યો.

વળી પંજાબમાં ગુરૂગોવિંદે શીખ પંથ સ્થાપી
ઐરંગજેબ સામે લડાઈ કરી. મરઠાનો સરદાર શિ
વાજી જોર પર આવ્યો. પાદશાહે જોધપુર ઉદેપુર જતાં.
સને ૧૬૮૬ માં બિજાપુર ને બીજે વરશે ગોત્રકોંડાની
સંભાળી કરી. આ પાદશાહ શિવાજીના કુંવર શંભાજીને
મારી નંખાવી સને ૧૭૦૭ માં મરાઠા પામ્યો ઐરંગજે-
બ ખુદ્દિને ઉદોગમાં અકબર જેવો હતો પણ સાંકડા મન-
નો, કપટી, પક્ષપાતી, જીલમી ને જીઠો હતો. આ ગુજુથી
ધણી સારો કેહેવાયો નહીં. ને અકબર સાથે સરખાવતાં
તે ધણાજ નીચ છે.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ઐરંગજેબ પછી ૭ નખલા પાદશાહ નીચે મુજબ થયા.

૧. ખાહાદુરશાહ	૧૭૦૭- ૧૭૧૨.
૨. જહાંદારશાહ.	૧૭૧૨- ૧૭૧૩.
૩. ફરૂખશિર.	૧૭૧૩- ૧૭૧૮
૪. મહમદશાહ.	૧૭૧૮- ૧૭૪૮
૫ અહમદશાહ.	૧૭૪૮- ૧૭૫૪

૧ લા પાદશાહ ખાહાદુરશાહે શાહુ રાજાને હોડવો.

ને તેનો ઓયનો હક કબૂલ કર્યો. વળી નાનકે એક નવો પંથ કાઢ્યો. ૨ જા પાદશાહજીહાદારશાહને આગ્રા આગળ તેના ભત્રીજા ફરખશિર સાથે લડાઈ થઈ તેમાં ફરખ-શિરની જીત થયાથી ગાદી હાથથી ગઈ.

ત્રીજા ફરખશીરના વખતમાં ઈંગ્રેજના વકીલો કંપની તરફથી ખદોખત કરવા આવ્યા. હાકટર હમિદુલ્લે શાહને માગે કર્યાથી તેની પાસેથી ૩૭ તાલુકાની જમીનદારીનો ચને દાણની ગાદીની કંપની સરકાર માટે છૂટ મેળવી. ૪ થા મહમદશાહના વખતમાં નિજમ તથા અયોધ્યાનો સરદાર સ્વતંત્ર પગે રાજ કરવા લાગ્યા. એવામાં દરની નાદિરશાહે સને ૧૭૩૮ માં કરનાલની લડાઈમાં મોગલોને હરાવી દિલ્હી લીધું. ૫ મા અહમદ શાહ પછી આલમગીર ખીજે થયો સને ૧૭૫૪. એના પછી શાહઆલમ ખીજે ૧૭૫૯ માં થયો. આ શાહના વખતમાં અહમદુરાનીએ દિલ્હી જીતી મરેઠાએ પાણી-પતના રસ્તામાં ૧૭૬૧ માં હરાવ્યા. મરેઠાએ સને ૧૮૦૩ સુધી પાદશાહને કેદ રાખ્યો. એના પછી શાહજહાં અકબર ૨ જે થયો. ૧૮૩૭ માં એના મરણ પછી મહમદ ખાહાદુરશાહ થયો. આ છેલ્લા મુગલ પાદશાહે સને ૧૮૫૭ માં દેશી ફોજ સાથે ખલવો કર્યો તેથી ઈંગ્રેજો

(૧૭)

દેશ નીકાલ કર્યો ઉપર પ્રમાણે ૧૭ મુગલ પાદશાહે સને ૧૫૨૬-૧૮૫૭ સુધી રાજ્ય કર્યું.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સને ૧૬૨૭ માં શિવાજી ભોંસલે કુળમાં જન્મ્યો હતો. તેણે સાહસીક યજ્ઞાથી રાજ્ય વધાર્યું. સને ૧૬૫૯ માં ખીજાપુરના પાદશાહે અક્બલખાંન સરદારને મોટી ફોજ સાથે શિવાજી પર મોકલ્યો, પણ શિવાજીએ તેને કપટથી માર્યો. સને ૧૬૬૨ માં દક્ષિણના સરદાર શઘસ્તખાંન સાથે લડી ખીજા વર્ષે એણે સુરત છુટ્યું. આરંગજીએ ૧૬૬૬ માં એને સંભાળ કુંવર સાથે કેદ કર્યો, પણ શિવાજી નાશી ગયો. સને ૧૬૭૪ માં એણે મહારાજાનો ખિતાબ ધારણ કર્યો. આ શરો મરેઠી રાજ્ય સ્થાપનાર રાજા સને ૧૬૮૦ માં અમરણ પામ્યો. મરેઠી રાજાઓનાં નામ નીચે પ્રમાણે,

૧ શિવાજી	૧૬૬૪ - ૧૬૮૦
૨ સંભાજી	૧૬૮૦ - ૧૬૮૯
૩ રાજારામ	૧૬૮૯ - ૧૭૦૦
૪ શિવાજી રજો	૧૭૦૦ - ૧૭૦૮
૫ શાહુ	૧૭૦૮ - ૧૭૪૮
૬ રામરાજા.	૧૭૪૮ - ૧૭૭૭

૭ શાહુ રજે ૧૭૭૭ - ૧૮૧૮

૮ પ્રતાપસિંગ ૧૮૧૮ - ૧૮૪૦

૯ આપાસાહેબ ૧૮૪૦ - ૧૮૪૮

શિવાજી પછી સંભાળ થયો. પણ ઔરંગઝેબે તેને ઘાતકી પણ મારી નંખાવ્યો, તેથી એના ઔરમાન ભાઈ રાજસભને મરેઠાએ ગાદીએ ખેસાડ્યો. એના મોત પછી ખીજા શિવાજીએ ૮ વરસ રાજ્ય કર્યું.

સંભાળના દીકરા શાહુએ સને ૧૭૦૮ માં ખાળા-જી વિશ્વનાથની મદદથી ગાદી મેળવી. શાહુ રાજ્યએ સને ૧૭૧૪ માં એને પેશ્વાની (કામદાર) પદવી આપી. આ પેશ્વાએ સને ૧૭૧૮માં દિલ્હી પર ચઢાઈ કરી, ખ ડાણી ક-બૂલ કરાવી મરેઠી રાજ્ય વધાર્યું.

પેશ્વાનાં નામ નીચે પ્રમાણે.

૧ ખાલાજી વિશ્વનાથ ૧૭૧૪ - ૧૭૨૦

૨ ખાજરાવ ૧ લો ૧૭૨૦ - ૧૭૪૦

૩ ખાલાજી ૨ જો ૧૭૪૦ - ૧૭૬૧

૪ માધવરાવ ૧ લો ૧૭૬૧ - ૧૭૭૨

૫ નારાયણરાવ ૧૭૭૨ - ૧૭૭૪

૬ સવાઈ માધવરાવ ૧૭૭૪ - ૧૭૮૫

૭ ખાજરાવ ૨ જો ૧૭૮૫ - ૧૮૧૮

(૧૯)

આ પેઢેલા પેઢાના મોતથી સને ૧૭૨૦ માં ખા-
જરાય પેશ્વા થયો. એણે એના ખાપની જેમ માળવા, ગુજ-
રાત, દિલ્હી પર સ્વારી કરી, મરેઠી રાજ્યને દીપાવ્યું. હોં-
શિયાર માણસને જાગીરા આપીને તથા બ્રાહ્મણોને કારભાર
સોંપી નવાં કુળ કર્યાં. સને ૧૭૩૮ માં નાદીરશાહે દિલ્હી
હૂટ્યું. એના મોત પછી સને ૧૭૪૦ માં એનો દીકરો ખા-
લાજ ૨ જે પેશ્વા થયો. એણે શાહુ રાજા અપુત મરાઠુ
પામ્યાથી ૧૭૪૮ માં રામરાજાને ગાદી આપી, પણ રાજ્ય
ગાદી પુનામાં કરી. રામરાજાએ પેશ્વા સાથે અણબનાવ કર્યો.
પણ ફેગટ ગયો. એના મોત પછી શાહુ ૨ જે થયો. તે-
ને પેશ્વાએ ૧૮૦૧ માં કેદ કર્યો. સને ૧૮૧૮ માં બાળા-
માહેબને ગાદી મળી; અંગ્રેજે એને ઉઠાડી મુક્યો, તૃથી
આપાસાહેબને રાજ્ય મળ્યું. આ રાજા ૧૮૪૮ માં મરી
ગયો.

પ્રકરણ ૧૨ મું

બીજા બાળાજીએ મરેઠી રાજ્ય વધાર્યું. ને સને
૧૭૬૧ માં અહમદ દુર્રાનીએ પાણીપતના મેદાનમાં મરેઠી
લશ્કરને હરાવ્યું. આ પેઢાના મોત પછી માધવરાવ થયો.
એણે હૈદરને તથા નીજામને હરાવ્યા. એના વખતમાં નાના

ફૂંડનવીસ વગેરે સારા માણસો હતા. આ પેશ્વાના અકાળ
 મોતથી નારાયણ રાવને પેશ્વાઈ મળી, પણ અદેખા કાકા
 રૂઘનાથરાવે ખીજે વર્ષે એને મારી નાંખ્યો. નાના ફૂંડનવીસે
 રૂઘનાથરાવને ગાદી આપી નહીં, તેથી એણે મુંબઈના ઈંગ્રે-
 જની મદદ માગી. પુનામાં સવાઈ માધવરાવને પેશ્વાઈ મળી
 તે ફક્ત નાનાએ કલકત્તાના ગવર્નર જનરલ સાથે સંધી કરી
 તેથીજ. નાનાએ સંધી પ્રમાણે નહીં ચાલતાં, ઈંગ્રેજની પા-
 સેથી આપેલો મુલક પાછો લીધો, તેથી કલકત્તેથી ગોદાદ મ-
 રદારે આવીને મરેઠી લશ્કરને અમદાવાદ તથા ઉલોઈ
 આગળ હરાવ્યું સને ૧૭૮૦, ને ૧૭૮૨ માં સાલખાઈનું
 તહનામું થયું તેથી ઈંગ્રેજને સઘળો મુલક પાછો મળ્યો.
 સવાઈ માધવરાવના મોતથી ગાદીનો ખર્ચ વાગસ કોઈ રહ્યો
 નહિ. નાનાએ થોડા વરસ સુધી ખાજરાવને ગાદી નહિ આપી,
 પણ અંતે સને ૧૮૦૨માં ખાજરાવને પેશ્વાઈ મળી. હોદ્ક-
 રે ખાજરાવને ઉઠાડી મુક્યો, તેથી ખાજરાવે એના પાપ
 રૂઘનાથરાવની જેમ ઈંગ્રેજની મદદ માગી. આથી ઈંગ્રે-
 જો સઘળી રીતનો કબજો પોતાનો કરીને પુનામાંથી હો-
 દકરને કાઢી, ખાજરાવને નામનો રાજા બનાવ્યો, ને
 ૧૮૧૮માં એને કેદ કરી સઘળું રાજ્ય ખાલસા કર્યું.

પ્રકરણ ૧૩ મું

સને ૧૬૬૮ માં ફીરંગી રાજ પાસેથી ઈંગ્રેજને મુંબઈ ખેંચ મળ્યો. સને ૧૬૭૯ માં ઈંગ્રેજો મદ્રાસ વસાવ્યું, ને સને ૧૬૯૬ માં કલકત્તા વસાવ્યું. ઈંગ્રેજના ઉપર વેપાર કરવાને ફ્રેન્ચ આગ્રહ તોમણે મદ્રાસ પાસે સને ૧૬૭૪ માં પોંદીયેરી વસાવ્યું. દુષ્કે નામે ચતુર ને સાહસીક ગણતરે. ફ્રેન્ચ સત્તા સને ૧૭૫૦ સુધી વસારી. ફ્રેન્ચે સને ૧૭૪૬ માં મદ્રાસ છતી અંગ્રેજને કેદ કર્યો. વળી કલ્કાટક ના નવાબનો પક્ષ ઈંગ્રેજે કર્યો, ને ફ્રેન્ચે એના જમાઈ ચંદાસાદેવનો પક્ષ કરી એને ગાદી પર બેસાડ્યો, આથી ફ્રેન્ચ સત્તા ખૂણે થઈ ને હિદ્રાબાદમાં પશુ સુજદાને ગાદી ફ્રેન્ચે અપાવી. ઈંગ્રેજ હાથે, ને લીચીનોપલીમાં ધેરાવ્યા. રોબર્ટ કલાઈવ નામે જુવાન સાહસીક સીપાઈની શુકતી પ્રમાણે અંગ્રેજો આક્રોષી હતું, તેથી ફ્રેન્ચ લશ્કર પાછું ફર્યું, પણ કલાઈવે તેને આક્રોષી હતાવું એટલુંજ નહિ, પણ આર્નિ તથા ડોનપાર્કમાં તદ્દન ફ્રેન્ચનો પરાજય કર્યો, વળી ત્યાંથી લોરેન્સ નામે સરદાર સાથે જઈને ફ્રેન્ચને ત્રીચીનોપલી આગળ હરાવી ઘેરી લીધા, ને મંદવાડી આ શૂરા જુવાન સરદારને દેશમાં જવું પડ્યું. ફ્રેન્ચે ફોગટ ચત્ત ક-

યો, ને દુખ્ખી ૧૭૫૫ માં મરણ પામ્યો. પછી લાલી નામે સરદારે મદ્રાસનો ડેવીડગઢ ખાળી નાંખ્યો, પણ ૧૭૫૯ માં વાંદીવાસની લડાઈમાં કુટ સરદારે ફ્રેંચને હરાવી સધળા ગઢ જીત્યા, ને સને ૧૭૬૧ માં લાલીને દુખ્ખેની જેમ ફાં-સી મળી. હવે ફ્રેંચ પાસે એકે ગઢ તેમ નગર રહ્યું ન-હી, તેથી સલાહ થયાથી ફક્ત થોડાંજ શેઠેર ઈંગ્રેજે પાછાં આપ્યાં જે હજી સુધિ તેમને તાપે છે.

પ્રકરણ ૧૪ મુંઃ

ખંગાળા, બહાર અને ઝોરીસાનો નવાબ અલી-વરદીખાન સને ૧૭૫૬ માં મરણ પામ્યો. તેની ગાદી એના પૌત્ર સુરાજદૌલાને મળી. એણે કલકત્તા ઉપર હુ-મલો કરી ઈંગ્રેજને નસાડી મેલ્યા. ફક્ત ૧૪૬ માણસ પકડાણું ને નવાબે તેમને ઉનાળાના દીવસમાં એકે નાની અંધારી કોટડીમાં પુરી રાખ્યા, સવારે ફક્ત ૨૩ જણના ખોળીયામાં જીવ હતા. આ દુઃખદાયક સમાચાર કલાદવે મદ્રાસમાં સાંભળતાંજ મોટું લશ્કર જળ માર્ગે ખંગાળે મો-કલ્યું, પોતે થોડાક સીપાઈ લઈ જમીન રસ્તે ખંગાળે ચાલ્યો. કલકત્તે આવી નવાબને હરાવી જીતી સંધી કરી સને ૧૭૫૭. વળી ફ્રેંચ પાસેથી ચંદ્રનગર જીતી લઈ

નવાખને મારવાની યુક્તિઓ રચવા માંડી. મીરજીદર સ-
રદારે કલાઈવની સલાહથી નવાખ સામે લડવાની હા પાડી,
ને કલાઈવ એકદમ નવાખ પર ચઢ્યો; પ્લાસી આગળ
કલાઈવે નવાખને હરાવી નસાડી મેલ્યો, મીરજીદરને
ગાદી મળી; કલાઈવ ફ્રેંચ તથા વલંદાને નરમ પાકી
૧૭૬૦ માં દેશમાં ગયો. નવા ગવરનરને મીરજીદરે ખ-
રોખર નાણાં ન આપ્યાથી તેની ગાદી મીરકાસીમને
આપી. મીર કાસીમે સને ૧૭૬૩ માં જકાત વિશે વાંધો
લીધો તથા ઇંગ્રેજો તેને ઉઠાડી મીરજીદરને ફરીથી
ખેસાડ્યો. મીરકાસીમે ઇંગ્રેજોને ઘેરીઆમાં ભારે હાની-
પોહાચાડી પટણા, ખડસર ને કાલપીની લડાઈ કરી, કલા-
ઈવ સને ૧૭૬૫ માં આ ખંડ સમાવવા આવ્યો, ત્યાર પે-
હેલાં સઘળે સુલેહ થઈ હતી. ખંગાળા વગેરે ઇંગ્રેજોને
મળ્યા. એણે હવે લશ્કરી ખાતામાં સુધારો કર્યો, તેમજ
કંપનીના નોકરોને ખાનગી વેપાર કરવાની ને નજરાણાં
લેવાની મના કીધી. આ ઇંગ્રેજો રાજ્યનો પાયો નાંખ-
નાર મોટો ચતુર સરદાર સને ૧૭૬૭ માં વિલાયત ગયો ને
ફરીથી આવ્યોજ નહિ. એના ગયા પછી સને ૧૭૭૨
સુધી ખંગાળામાં અંધેર ચાલ્યું. નોકરો લાંચ લેવા તથા
ખાનગી વેપાર કરવા લાગ્યા. આ ગરખડાટ ખેસાડી દેવા

વોરનહેસ્ટીંગ્સને ગવરનર નીમ્યો. ૧૭૭૩ માં રેગ્યુલેટીંગ
 આક્ટ થયો, તેથી વો. હેસ્ટીંગ્સને ગવરનર જનરલનો ધ-
 લકાપ મળ્યો, તેથી મદ્રાસ તથા મુંબઈ ઇલાકાના હાકેમ
 એની સત્તા નીચે આવી. એની સભાના મેમ્બરોએ
 નંદ કુમાર સાથે મળી ઘણી ગરબડ કરી. વો. હેસ્ટીંગ્સે
 નંદ કુમારને ખોટો લેખ કર્યાથી ફાંસીની સજા કરાવી.
 વળી અયોધ્યાના નવાબના મોત પછી અસોફદૌલાને
 ગાદી આપી કાશી પ્રગણું લઈ લીધું. કાશીના રાજા
 ચૈતસીહ પાસેથી માગેલા રૂપૈયા નહિ મળ્યાથી, તેને ઉ-
 ઠાડી એના છોકરાને ગાદી આપી ને ભારે દંડ લીધો.
 પૈસાની બધારે જરૂર પડવાથી વળી અયોધ્યાની બેગમ પા-
 સેથી નાણાં કઢાવ્યાં. આ ગ- વરનર જનરલે મરેઠી તથા
 મૈસુરની લડાઈઓ કરી.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

હૈદર નાયક પેહેલાં મૈસુરના હીંદુ રાજાનો સી-
 યાઈ હતો. આખરે મોટે હોદ્દે પહોંચી રાજાને ઉઠાડી સને
 ૧૭૬૧ માં ગાદી પતિ થયો. એણે રાજ્ય વધારવા
 માંડયું. ઇંગ્રેજો એની સત્તા અટકાવવા પેશ્વા તથા નિ-
 જમ સાથે એક સંધ કરી, લડાઈ ચલાવી. ખંને મિત્રને
 હૈદરે લાંચ આપી ફોડ્યા, તેથી ખીચારા સ્મીયને પાછું

(૨૫)

ફરવું પડ્યું. હેઢર સ્મીયની પાછળ પડ્યો, ને અંગામ તથા ત્રીનોમાલીની લડાઈ કરી, પણ હારીને નાસવું પડ્યું. વળી હેઢરે અંબુર ઘેરુ પણ સ્મીયે જીતેને હરાવ્યો સને ૧૭૬૭. ઈંગ્રેજે હેઢર સાથે સને ૧૭૬૯ માં સંધી કરી. હેઢરે ઘણા પ્રાંત જીતી સને ૧૭૮૦ માં મદ્રાસ પર ચડાઈ કરી. પોલીલોર આગળ ખેલીને મારી નાંખ્યો. પણ સને ૧૭૮૧ કુટ સરદારે હેઢરનો પેટોંનોવો, પોલીલોર ને શોલીગર આગળ લડત પરાજય કર્યો. કુટ વિનાયત ગયો, હેઢર સને ૧૭૮૨ માં મરાઠુ પામ્યો, તેથી ટીપુએ વાત છાની રાખી લડાઈ જારી રાખી, પણ ખંને પક્ષવાળાએ ૧૭૮૪ માં સંધી કરી. આ દોસ્તી ટકી નહિ. ટીપુએ ત્રાવણકોરના રાજાને હરાવ્યો, તેથી ઈંગ્રેજે એરીકેરા તથા શીમોગાની લડાઈ માં સને ૧૭૯૧ માં ટીપુને હરાવ્યો. ટીપુએ રાજ્યનો થોડો ભાગ તથા રૂપીયા આપી સંધી કરી. આ અપમાન ટીપુથી સહન થયું નહિ તેથી સને ૧૭૯૯ માં લડાઈ થઈ.

મહારાજ ૧૬ મું

સને ૧૭૮૫ માં વો. હેસ્ટીંગ્સ સ્વદેશ ગયો. ત્યાં તેના ઉપર ખનારસના રાજા તથા અધોધ્યાની ખેંગરો-

પર કરેલા જીલમ માટે કોર્ટમાં સાત વરસ કામ ચાલ્યું
 પણ તેમાં તે છુટી ગયો. સને ૧૭૮૪ માં પીટ નામના
 પ્રધાને એક નવો કાયદો ઘડ્યો, તેથી હિંદની કેટલીક
 સત્તા કંપનીના હાથમાંથી રાજના હાથમાં આવી. ઇ. સ.
 ૧૭૮૬ માં લોર્ડ કોર્નવાલીસ ગવરનર જનરલ નિમણા. આ
 ગવરનરજી રાજ્યમાં સુધારો કરી નીજમ પાસેથી
 ઇ. સ. ૧૭૮૮ માં ઉત્તર સરકાર પ્રાંત લીધો. સને ૧૭૮૯
 માં ટીપુએ ત્રાવણકોરપર ચડાઈ કરી પણ હારીને ખીજે
 વરસે ફતેહ મેળવી. ઇંગ્લેન્ડે ત્રાવણકોરના રાજની મદદ
 જઈ ટીપુને ઇ. સ. ૧૭૯૧ એરિકેરા તથા શિમોગાની
 લડાઈમાં હરાવ્યો. ઇ. સ. ૧૭૯૨ માં લોર્ડ કોર્નવાલીસ
 રાજ્યધાનીપર ચઢ્યો. ટીપુ હિંમત હારીને શરણ આ-
 વ્યો તેથી સંધિ થઈ. આ. ગ. જનરલે ઉધરાતદારોને
 હોખ કરી આપી, દીવાની તથા ફોજદારી નવા કાયદા
 કરાવ્યા. સર જોન શોર ઇ. સ. ૧૭૯૩ માં ગ. જ.
 નીમણા. એણે શાંત રાજ્ય નિતી પ્રસંદ કરી, તેથી ટીપુ,
 રૈદા તથા અયોધ્યાના નવાખ વગેરેનું જોર વધ્યું. મ-
 રૈદાએ નિજમને કુદ્દલાની લડાઈમાં પાયમાલ કર્યો. તે-
 થી નિજમ ફેન્ન સાથે મળી ગયો. અયોધ્યાના નવાખે
 એરી રેસીડેન્ટને મારી નાખ્યો. ટીપુએ લડવાને તકમાર

(૨૭)

તૈયારીઓ કરી મુકી. એના પછી ઈ. સ. ૧૭૯૮ માં
 હોર્ડવેલસ્લી નિમાણા. આ શુરાને ચતુર ગ. જ. નિ-
 જ્ઞમને સમજાવી પોતાના પક્ષમાં પાછો લીધો, પછી
 ટીપુ કાવતરાં કરતો હતો તેથી તેને ૧૭૯૯ માં સદા-
 શીરને માલવેલીમાં હરાવીને શારીંગપટણપર ચઢ્યો.
 કોઈએ ટીપુને મારી નાખ્યો, તેથી રાજ્ય ઈંગ્રેજને મ-
 જ્યું, ને ટીપુના દીકરાને વેલોરમાં કેદ કર્યો, સને ૧૮૦૦
 માં સુરતના નવાબ પાસેથી સુરત તથા મર્વે પ્રગણાં લી-
 ધાં તેમજ અયોધ્યાના નવાબ પાસેથી વાંચ પ્રાંત પા-
 લસા કર્યો. હોલ્કરે ખાજુરાવને પુનામાંથી હાંકી કાઢ્યો,
 તેથી ખાજુરાવે વસ્ત્રાઈમાં જઈ અંગ્રેજ સાથે સંધિ કરી.
 સને ૧૮૦૨ અંગ્રેજે ખાજુરાવને પુના અપાવ્યું, તેથી
 હોલ્કર સાથે લડાઈનું ખીજ રોખ્યું. ખાજુરાવ નામનો
 રાજા થયો ને સધળો અધિકાર ઈંગ્રેજના હાથમાં ગયો
 તેથી સિંધીયા તથા વરાડના રાજા નાખુશ થયા. આ
 કારણથી મરેઠી વિગ્રહ ચાલ્યો. ઈંગ્રેજે અહમદનગર છત્યું
 સને ૧૮૦૩ માં અસાધને આ ગ્રામ આગળ અ. વેલસ્લી-
 એ સિંધીઆ તથા વરાડના રાજાને હરાવ્યા. વળી ઉત્ત-
 રમાં લોર્ડ લેકે દીલ્હિ આગ્રાને લાસ્વારીની લડાઈઓમાં
 જય મેળવ્યો તેથી સિંધીઆએ સંધી કરી, પણ હોલ્કરે

(૨૮)

લડાઈ ચલાવી, તેથી ૧૮૦૪ દીગ તથા ફરકાખાદની લ-
ડાઈમાં હોલકરને હારવું પડ્યું. લોકે ભરતપુરના રાજા-
પર ચઢી ભરતપુરને ઘેરો ઘાલ્યો, પણ રાજાએ શરણ
થઈ રૂપીઆ આપી સંધિ કરી. આ વિગ્રહ ખંધ કરી
લોડ વેલસ્કી સ્વદેશ ગયો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

સને ૧૮૦૫ માં લોડ કોર્ન વાલીસને ખીણ
વાર ગવરનર જનરલ નિમ્ચો, પણ આવતાંજ મરણ પા-
મ્યાથી, તેની જગ્યાએ સરજેજ ખાલો નિમાયો.—એણે
સીંધીયા તથા હોલકરને મુલક પાછો આપી સંધિ કરી.
સને ૧૮૦૬ માં દેશી સીપાઈઓએ ટીપુના કુંવર સાથે
મળીજ્ઞને વેયોરમાં ખંડ કર્યું. આ કારણથી એની
જગ્યાએ લોડ મીન્ટોને ગવરનર જનરલ નીમ્ચો.—એણે
રૂઝીઆન લોકને હીંદુસ્તાનમાં આવતાં અટકાવવાને પ-
ગામના રાજા રણુજીતસીંહ તથા કાણુલના રાજા શાહ-
સુજા સાથે સંધિ કરી. એના વખતમાં ઇંગ્રેજને ઘણા
ખેટ મળ્યા. એની જગ્યાએ ૧૮૧૩ માં લોડ હીસ્ટીંગ્સ
ગવરનર જનરલ નીમાયો.—એણે કંપની સરકારના પટામાં
ફેરફાર કરી સને ૧૮૧૮ સુધી લડાઈઓ ચલાવી. નેપા-

ખી લોકોએ ઇંગ્રેજ મુલક દખાવ્યો તથા સરહદ ઉપરના
 લશ્કરને કાપી નાંખ્યું. આ ઉપરથી જનરલ ઓગસ્ટો-
 ની મોટી ફોજ સાથે નેપાળ પર ચઢ્યો ૧૮૧૪. પેહલાં
 ઇંગ્રેજ લશ્કરની હાર થઈ, પણ મલૂન, મકવાનપુર, ને હ-
 રીહરપુરની લડાઈમાં ચુર્ખા હાર્યા ને સંધી થઈ ૧૮૧૬.
 પેશ્વા ખાજરાવે ગાયકવાડના વફીલ ગંગાધર સાસ્ત્રીનું ત્રી-
 ખંડનું દેંગલે પાસે ખુન કરાવ્યું. આથી અંગ્રેજે વસ્ત્રા-
 ધની સંધી રદ કરી નવી ભારે સંધી કરી. ખાજરાવે
 અંગ્રેજ લશ્કરની હાર વિશે સાંભળતાં જ ખીજા રાજાએ
 સાથે એક સંધી કરી. સને ૧૮૧૭ માં ખડકીના ઇંગ્રેજ
 લશ્કર ઉપર હુમલો કર્યો, પણ હારીને પાછા આવવું પ-
 ડ્યું. ઇંગ્રેજે પુના કબજે કર્યું. ખાજરાવ નાઠો ને કોરે
 ગામની લડાઈમાં હારી ઇંગ્રેજને શરણ આપ્યો. ૧૮૧૮.
 પેશ્વાના ખાપુ ગોખલે સરહારે આસરેનું હુલ્લ કર્યું પણ
 તે માર્યો ગયો. ઇંગ્રેજે ખાજરાવને પેનથન આપી પુ-
 ના લઈ લીધું, ને ખીજા શાહુને કેદમાંથી છુટો કરી એ-
 નાકુંવર ખાજા સાહેબને સતારાની ગાદી આપી. સને
 ૧૮૧૭ માં નાગપુરના રાજાએ ખંડ કર્યું, પણ ઇંગ્રેજે
 માફી આપી રાજ પાછું આપ્યું. પણ ખીજાર ખંડ
 કર્યાથી નાગપુર તથા જખલપુરની લડાઈમાં ભારે હાની

યઇ. જસવંતરાવ હોલકર મરી ગયાથી તુલસીબાઈ કા-
ભાર ચલાવતી, ખંડ ખોર સરદારોએ તુલસી બાઈને
મારી નાંખી ઈંગ્રેજ સાથે ખંડ મચાવ્યું સને ૧૮૧૭.
માહીદપુરની લડાઈમાં હોલકર હાર્યો ને સંધી થઇ.
મરેઠી તથા મુસલમાન સીપાઈઓનાં ટોળાં ધાકુ પાડતાં
ને અંગ્રેજ મુલક પર આવવા લાગ્યાં. ઈંગ્રેજો
ચારે બાજુથી ઘેરી લઇ મોટા શરદારોને હરાવ્યા કે-
ટલાક શરજો આપ્યા, ને સઘળાને હરાવી નાગપોર પાસે
વસાવ્યા સને ૧૮૧૭. આવી રીતે મરેઠાઓને નરમ
પાડી તથા પીઠારાની પીડા દુર કરી છેલાં પાંચ વરસ
સુલેહમાં ગાળી ૧૮૨૩ માં આ ગવરનરજનરલ વિલાયત
ગયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

એના પછી લોર્ડ આમહરત. નીમાયો
એણે ખ્રદ્દી તથા ભરતપોરની લડાઈઓ કરી. ખ્રદ્દી
લોકે અંગ્રેજ મુલક દબાવી અંગ્રેજ વહાણ
બાજ્યાં. વળી કાચારના રાજાને હરાવ્યા. આ-
થી આર્યબાહુ કેમ્પબેલે ખ્રદ્દ દેશ પર હુલો કર્યો સને
૧૮૨૪. અંગ્રેજો રંચુન જીતી લીધું. ને ૧૮૨૫ માં પ્રો-

મ પ્રાગામમાં નરકાધીપતીની હાર થઈ તેથી ખ્રીસ્તી રા-
 રાજ્યએ સંધી કરી. સંધી પ્રમાણે ઇંગ્રેજને આશામ
 આરાકાનવગેરે પ્રાંત મળ્યા ને તેમણે લડાઈ ખરચનારૂપે આ
 લઈ રાજ્ય રાજ્યને પાછું આપ્યું. ભરતપોરનો રાજા મરી ગ-
 યાથી ખજાદેવસીંહનો કુંવર આદીએ ખેડો પાળુ દુરજન-
 સાલે કુંવરને ઉઠાડી મૂકી ભરતપુર કબજે કર્યું. ઇંગ્રે-
 જે કુંવરનો પક્ષ કરી દુરજનશાલને હરાવી કેદ કર્યો.
 રાજ્ય કુંવરને આપાવ્યું. ૧૮૨૭. આ ગવરનર જ-
 નરલ સને ૧૮૨૮ માં સ્વદેશ ગયો ને દયાજી લોર્ડવિલ્ક્યમ
 ખેન્ટીક નીમાયો.—આ ગવરનર જનરલે ધાતકી કામ
 અટકાવી સારાં કામને ઉત્તેજન આપ્યું. કુર્ગના ધાતકી
 રાજ્યને ઉઠાડી મૂકી રાજ્ય લઈ લીધું. સતી થવાનો,
 દુધ પીતી કરવાનો, રથ તળે કચરાઈ મરવાનો ચાલ
 બંધ પાડ્યો. ધાતકી ફાંસીઆ અથવા ઠગ જેઓ રૂમાલ
 નાંખી મુસાફરોને મારી નાંખતા. તેમનું મુળ કાઢ્યું. દે-
 શી તેમજ ઇંગ્રેજ બાપાને ઉત્તેજન આપ્યું, ને કંપની
 ના પટ્ટામાં ફેરફાર કરી આ દયાજી ગવરનર જનરલ વી-
 લાયટ ગયો સને ૧૮૩૫ માં. નવો માણસ આવતાં સુ-
 ધી મેત્રકાફ નીમાણો—તેણે છાપખાનાને છૂટ આપી.
 ૧૮૩૬ માં લોર્ડ આકલીડ, નીમાણો—તેના વખતમાં

ચાર મોટા ખનાવ, ખન્યા. અયોધ્યાનું ખંડ. સતારાનો
 ખળસો, કાણુલ તથા ચીન સાથે વિગ્રહ. અયોધ્યાના રા-
 જ્યે ખંડ કર્યું. તે અંગ્રેજે સમાવી દીધું. સતારાનો
 રાજ્ય અંગ્રેજ સામે કાવતરાં કરતો હતો. તેથી અંગ્રેજે
 એને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી, તેના ભાઈ શાહજી
 આપાસાહેબને રાજ્ય ખનાવ્યો ૧૮૩૮. દોસ્તમહમદે કા-
 ણુલના રાજ્ય શાહસુજને ઉઠાડી મુકી રશીઅન હોકોને
 અફઘાનીસ્તાનમાં આવવા દીધા. ઇંગ્રેજે શાહસુજને
 ગાદી અપાવવા સારૂ અફઘાનીસ્તાન ઉપર કુચ કરી ર-
 ન્તે કરાંચી આગળ સીંધના અમીરોને હરાવ્યા. ઇંગ્રેજ
 હરકરે કદહાર તથા ગીજની લીધાની વાત સાંભળતાંજ
 દોસ્તમહમદ કાણુલમાંથી નાહો. ઇંગ્રેજે વગર હરકતે
 કાણુલ છતી શાહસુજને રાજ્ય સોંપ્યું ૧૮૩૯.
 ખીજે વરસે દોસ્ત મહમદે પરવાનની લડાઈમાં હાર ખાધી.
 ઇંગ્રેજે તેને કેદ કર્યો ને સઘળું હરકર હિંદુસ્તાનમાં
 પાછું આવ્યું ૧૮૪૦. ચીનના રાજ્યે અફઘાની ખંધી
 કરી ઇંગ્રેજ વહાણને હરકત પહોંચાડી. આ કારણથી
 ગોક્ સરદાર ચીન ઉપર ચઢ્યો રાજ્યે હોંગકોંગ ખેટ
 આપ્યો. ને ઇંગ્રેજને ચાર ખંદરે વેપાર કરવાનો છૂટ
 દીધી ૧૮૪૨. આ વખતે કાણુલમાં ખળવાખોરોએ શા-

હજીબને મારી ઇંગ્રેજોને બાણ વાળ્યા.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

સને ૧૮૪૨. માં વેર લેવાને નવા ગવર્નર જનરલ લોર્ડ એલેક્ઝાન્ડરે નોટ સરદારને અફગાનીસ્તાનમાં મોકલ્યો. તેણે કંદહારની લડાઈમાં અફગાનોને હરાવી, સંધી કરી દોસ્ત મહમદને છુટો કીધો. પરવાર્યા પછી એણે સીંધના અમીરો ઉપરનું વેર વાળવાને સરમાર્લસને પીયરને મોકલ્યો. ઇંગ્રેજે મીયાની અને હૈદ્રાબાદની લડાઈઓમાં અમીરોને હરાવી સીંધ પ્રાંત ઇંગ્રેજ રાજ્યમાં ભેળવી દીધો અને ૧૮૪૩. દાલતનાવ સિંધીયા પછીના જંગોની ગાદીએ દત્ત પુત્ર બેઠો. ઇંગ્રેજે મામા-સાહેબને તેનો કારભારી નીમ્યો. રાણીએ મામા સાહેબને કાઢી મુક્યો, તેથી ઇંગ્રેજે માહારાજપુર તથા પનીઆરની લડાઈઓમાં સિંધીયાના લશ્કરને હરાવી ખંડણી કબ્જ કરાવીને સમગ્રો અધિકાર પોતાના હાથમાં લીધો. આ પરવાર્યા પછી સને ૧૮૪૪ માં આ ગવર્નર જનરલને જવું પડ્યું. ને લોર્ડ હાલિંગ આવ્યો. એણે શીખના રાજા હુલીપસીંગ સાથે વિગ્રહ કર્યો ને ગોદ સરદારે પાંચ લડાઈઓમાં તેનો પરાજય કરી સંધી કરાવી. ઇ-

ગ્રેજને પૈસો તથા કેટલોક પ્રાંત મળ્યો, ને લશ્કર પાછું
આવ્યું. આવી રીતે નિરંકુશ શીખને હરાવીએ ૧૮૪૮
માં ગયો. એના પછી લોર્ડ દલહુસી આવ્યો એણે શી-
ખ સરદાર લાલા મુળરાજને હરાવી નવો સુખો નીમ્યો.
પણ મુલતાનને લાહોરમાં ખલવો થયો તેથી લોર્ડ ગોફ
ખાંચ લડાઈઓમાં તેમને નરમ પાડી, બડાઈ બંધ પાડીને
મંળખ દેશ લઈ લીધો. સને ૧૮૪૯. આવના રા-
જ્યે સંધિ તોડી ઈંગ્રેજનું અપમાન કર્યું તેથી ઈ-
ંગ્રેજે પેશુ રંચનની લડાઈઓ કરી રાજને નમાવી પેશુ
પ્રાંત લઈ લીધો. સને ૧૮૫૩. વળી એજ વરસમાં ના-
ગપુરનો રાજા અપુત્ર મરી જવાથી તેનું રાજ્ય ખાલસા કબ્જે.
૧૮૫૬ માં અયોધ્યાના નવાબે ખરાબ ચાલ ચલાવી તે-
થી રાજ્ય ઈંગ્રેજે લઈ લીધું. વળી બીજાં ઘણાં પ્રગ-
ણાં લોર્ડ દલહુસીએ ઈંગ્રેજ રાજ્યમાં ભેળવી દીધાં, ને
આગગાડી હિંદુસ્તાનમાં પેઢેલવહેલ ચાલી.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

લોર્ડ કેનીંગ.

એ દલહુસી પછી ૧૮૫૬ માં આવ્યો. એના વ-
ખતમાં ઇરાન અને ચીન જોડે વિમ્મહ થયા; દેશી પસંદ-

જોએ ખંડ કંપનું; તેથી કંપની સરકાર પાસેથી રાજને
હાથ સત્તા આવી. ધરાનનાં રાજ્યે ઇંગ્રેજનું આપમાન
કર્તું. ઐત્રામે જઈ ધરાની લશ્કરને હરાવ્યું. રાજ્યે
માફી માગી, તેથી ૧૮૫૭ માં સંધી થઈ. ચીની સરકારે
ઇંગ્રેજ સાથે ખરાબ વર્તણૂક ચલાવી, તેથી લોર્ડ એલ્ફિન્ઝ-
ને ચીની લશ્કરને હરાવ્યું ને ચીની રાજ્યે સંધી કરી.
૧૮૫૭ માં ખંગાળી ફોજે ખળવો કર્યો, કારણ કે
સિપાઈઓને રાજ્યે, ઇંગ્રેજ કાયદાથી નાણુશ થયા
હતા. વળી હિંદુ ને મુસલમાનને વટાળી ખિસ્તી કરે છે,
એ કારણથી સિપાઈઓ સાથે દિલ્હીનો પાદશાહ ખા-
લરાવનો દત્તક નાના સાહેબને અંબોધ્યા તથા જાંહસી,
નાં રાણીઓ, મળી ગયાં. ધરાન, ધરાકપૂર, મીરત,
દિલ્હી, કાનપૂરમાં ખંડ થયાં. આથી હેવલોક સરદારે
મોટું ભરકુર બંધ, તેમને હરાવવા માંડ્યા. સર હ્યુરોને
તાત્યા ટોપી તથા જાંહસીની રાણીને હરાવી, ગ્વાલીઅર
લીધું. આવી રીતે ખંડખોરાની હાર થઈ, ને ઇંગ્રેજનો
વિજય થયો. આ પછી ૧૮૫૮ માં રાજ સત્તા રાજ્યે
કંપની પાસેથી લીધી. અને આગલા કંપની સરકારના
હરાવ કબ્જલ રાખી, ખળખળોરોને માફી આપી. સન ૧૮૬૧
માં નવો ફોજદારી કાયદો આપ્યો. કમાણી પર કર

સરકારે લીધો. ને જમના ને સત્તજ વગેના દુવાખમાં
કાળ પડ્યો. ૧૮૬૨માં આ ગવરનર જનરલ ગયો ને લોડ
અલિજન નીમાયો-એણે કાયદા કરવાને સભા ઠરાવી ત્ર ગુ
ઈંગ્રેજ તથા ભણુ દેશીઓને તેમાં દાખલ કર્યો. એ ૧૮૬૩
માં મરી ગયો. એના વખતમાં અફગાનીસ્તાનની સરહદ પ-
રના મુસલમાનોએ ખંડ કર્યું. ઈંગ્રેજ ભરકરે ઘણી મુશ્કેલીથી
તેમને હરાવ્યા. અમેરીકામાં કુળ્યો થયો, તેથી રૂ વિ-
લાયત ગયું નહીં, ને મુંબાઈના રૂનો ભાવ વધ્યો. ૧૮૬૪
સરજેન લોરન્સ નીમાયો. એણે દરખાસ ભરવાનો નવો
આક કાઢ્યો. તથા ધણા સુધારા કર્યા. ભૂતાંનનો રાજ
ઈંગ્રેજ રેયતને પીડવા લાગ્યો, તેથી ૧૮૬૪ માં ઈંગ્રેજ
ભરકર તેના ઉપર ચડ્યું, પણ ખરાબ હવા પાણીથી ઈ-
ંગ્રેજ હારીને સલાહ કરી. રૂના ભાવથી શેર ચાલ્યા, પણ
તરતજ પૈસાઢાર લોકો પાપમાલ થયા. ૧૮૬૬ માં ઓઢી-
આમાં દુકાળ પડ્યો, આથી રૂલવે ખાંધવા તથા તખાવ
ખોદવાના કાયદા જોર પર આવ્યા. ૧૮૬૩ માં કાણુલનો
હાસ્ત મહમદ મરી ગયો. ને આ ગવરનર જ-
નરલ એ રાજ્યમાં હાથ ધાલ્યો નહીં. દારકાંના વાપેર
લોકોએ ખંડ કર્યું, પણ ઈંગ્રેજ તેને સમાવી ઢીકું. વ-
ળી પંખાખના પહાડી લોકોએ ખંડ કર્યું, પણ ઈંગ્રેજ-

નો વિજય થયો. એના પછી લોડ મેયો નીમાણા.—એ-
 જો કાણુલના શેરઅલ્લી સાથે પકડી દાસ્તી કરીને, પાછ-
 લાં ચાલુ કામ શરૂ રાખ્યાં. ૧૮૭૨ માં આંદમાંન ટાપુ-
 માં ફરતાં કોઈ અફગાન કેદીએ એને મારી નાંખ્યો. એ
 જગ્યાએ લોડ નાર્ય ખુદ આંચો.—એના વખતમાં
 વડોદરાના ગા કનાડ મલારરાવને કેદ થઈ, ને
 જાંજીર કોરટમાં એણે રેસીડેન્ટને ઝેર આપ્યું હતું એની
 તપાસ થઈ—અગર એને મદ્રાસમાં કેદ કરી, એના કુ-
 ળના શીઆઅરાવને વારસ ઠરાવ્યો. ૧૮૭૪.—રાણીજીના
 પાટવી કુંવર હિંદમાં પધાર્યા ૧૮૭૫ ૧૮૭૬—માં આ ગ-
 વરનર જનરલ પછી લોડ લિટન આંચો ૧૮૭૭ માં
 રાણીજીએ કેસરહિંદ એવો ઇલાકાબ ધારણ કર્યો. મદ્રા-
 સ તથા મુંબાઈ ઇલાકામાં હુકાળ પડ્યો, તે અટકાવવાને
 રૈયત પર ઇલાકાદારો નાંખ્યો ને મીઠાનું મુલ વધ્યું—વિ-
 લાયતી સૂતગાઉ કાપડ ઉપરની જઠાત રદ કરી, ને વસ્ત્ર-
 માન પત્ર, (મેસ) ને હુથીઆરના કાયદા ઠરાવ્યા ૧૮૭૮.—
 અફઘાનીસ્તાનના અમીર શેરઅલ્લીએ, રશીઅન લો-
 કોને દેશમાં આવવા દીધા. ને ઈંગ્રેજ સાથેની સંધી
 તોડી તેમને રાજમાં આવવા દીધા નહીં. આથી ઈંગ્રેજ
 જલાલાખાદ અને કંઠદાર જ્યાં. ને અમીર કુંવરને—

ગાદીએ ખેસાડી ભાગી ગયો. ૧૮૭૯ માં યાકુબખાને ધ' ગ્રેજને મુલક આપી દોસ્તી કરી, પણ અફઘાનોએ ખંડ કરી. ધ' ગ્રેજ રેસીડેન્ટને મારી નાંખ્યો. રૉપર્ટે કાબુલ જીતી ખળવાખોરોને ફાંસી દીધા, ને યાકુબખાને તથા તેના મસરાને હિંદુસ્તાનમાં મોકલ્યા. આથી અફઘાનોએ, ધ' ગ્રેજને ધેરી બહાં માણસ કાપી નાંખ્યાં. વળી યાકુબખાને કં-દહાર જીત્યું પણ રૉપર્ટે આવી તેને હરાવ્યો. રાજગાદી અખદુલ શહેમાનને આપી ધ' ગ્રેજ લરકર પાછુ વળ્યું. ૧૮૮૧- એના પછી લોર્ડ રીપન ગવરનર જનરલ થયા.

ગવરનર જનરલોનાં નામ

દોનરેસ્ટીંગસ,	૧૭૭૪ — ૧૭૮૫
લોડીકોર્ન વાલીસ.	૧૭૮૬ — ૧૭૯૩
સરજનશોર	૧૭૯૩ — ૧૭૯૮
લોડીવેલરસી	૧૭૯૮ — ૧૮૦૫
લોડીકોર્ન વાલીસ (ખીજ વાર)	૧૮૦૫ — ૧૮૦૫
સરજેનજખાલો	૧૮૦૫ — ૧૮૦૭
લોડીમિટો	૧૮૦૭ — ૧૮૧૩
લોડીરેસ્ટિંગસ	૧૮૧૩ — ૧૮૨૩
લોડીઆમ્હુસ્ટ	૧૮૨૩ — ૧૮૨૮
લોડીવિલ્યમખેન્ટિક	૧૮૨૮ — ૧૮૩૫
સરચાર્લસમેતકાફ	૧૮૩૫ — ૧૮૩૬
લોડીઆકલાંદ	૧૮૩૬ — ૧૮૪૨
લોડીએસેનખરો	૧૮૪૨ — ૧૮૪૪
લોડીહાર્ડીંગ	૧૭૪૪ — ૧૮૪૮
લોડીદલહુસી	૧૮૪૮ — ૧૮૫૬
લોડીકેનીંગ	૧૮૫૬ — ૧૮૬૧
લોડીએલજન	૧૮૬૨ — ૧૮૬૩
સરજનસારેન્સ. •	૧૮૬૪ — ૧૮૬૮

(૪૦)

સોડમયો	૧૮૬૯ — ૧૮૭૨
સોડનાર્થપ્રક	૧૮૭૨ — ૧૮૭૬
સોડલિટન	૧૮૭૬ — ૧૮૮૦
માર્કવીસઓફરોપન	૧૮૮૦

લડાઈઓ.

૪. સ. પૂર્વ. ૫૦૦૦ કુરુક્ષેત્ર. (પાણીપત) પાંડવે કૌરવને હરાંયા.

૪. સ. પૂ. ૩૨૭ જલમ સીકંદરે પૌરવને હરાંયા.

૪. સ. ૧૦૨૪ સોમનાથ સુલતાન મહમુદે ભીમને હરાંયા.

૧૧૯૩ પાણિશ્વર શાહુદીને પ્રથુરાજને હરાંયા.

૧૧૯૩ પાણીપત પ્રથુરાજે શાહુદીનને હરાંયા.

૧૫૨૬ પાણીપત ખાખરે ઇબ્રાહીમને હરાંયા.

૧૫૨૭ ફતેપુર સીકી ખાખરે સંગને હરાંયા.

૧૫૨૬ પાણીપત હેમુને ખેહરમે હરાંયા.

૧૬૫૭ કાશી દારાએ સુજને હરાંયા.

૧૬૫૭ આગ્રા ઐરંગઝેબે દારાને હરાંયા.

૧૬૫૭ ઉજ્જાણ ઐરંગઝેબે જસવંતસીંધને હરાંયા.

૧૭૩૪ ડોહા ખાજરાવે ડાભાડેને હરાંયા.

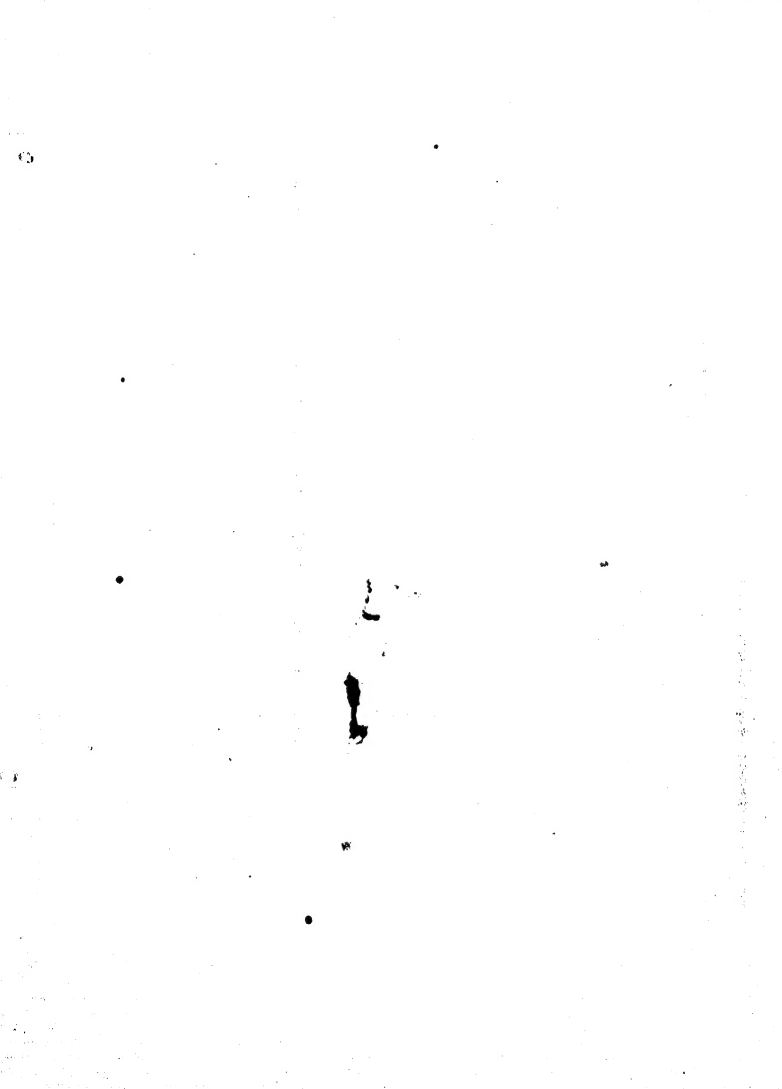
- ૧૭૩૮ કુનાલ નાદિરે મોગલોને હરાવ્યા.
 ૧૭૪૬ મદ્રાસ ફ્રેંચે ઇંગ્રેજને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૦ લીચીનાપલી "
 ૧૭૫૦ આર્કાટ કલેવે ફ્રેંચને હરાવ્યા
 ૧૭૫૧ આર્ના "
 ૧૭૫૨ કાવેપાક કલેવે ફ્રેંચને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૨ બાહુર હોરેસે ફ્રેંચને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૭ પ્લાસી. કલેવે સુરજ દોલાને હરાવ્યો.
 ૧૭૫૯ વાંદિવારા ફૂટે લાલીને ખુસ્સીને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૯ ચીત્તુર ઇંગ્રેજે વલ્લંદને હરાવ્યા.
 ૧૭૬૦ પટણા ઇંગ્રેજે મીરકાસમને હરાવ્યો.
 ૧૭૬૧ પાણીપત મરેઠાને દુરાનીએ હરાવ્યા.
 ૧૭૬૧ પટણા મીરકાસમ સુજ દોલા તથા શાહુ આ-
 લાને ઇંગ્રેજે હરાવ્યા.
 ૧૭૬૩ કતવા ઇંગ્રેજે મીરકાસમને હરાવ્યો.
 ૧૭૬૩ ઘેરીઆ. "
 ૧૭૬૪ બકસર. ઇંગ્રેજે સુજ દોલાને હરાવ્યો.
 ૧૭૬૪ કાલપી "
 ૧૭૬૭ આંધ્ર સ્ત્રીંગે હેદરને હરાવ્યો.
 ૧૭૬૭ લિનોમાલિ "

- ૧૭૬૭ ચંગામ "
 ૧૭૮૦ પોલીસોર હૈદર ખેલીને હગવી કેદ કર્યો.
 ૧૭૮૧ પોર્ટોનોવો ફ્રે હૈદરને હરાવ્યો.
 ૧૭૮૧ પોલીસોર "
 ૧૭૮૧ શોલીગર "
 ૧૭૮૧ ચિલાંખ્રમ "
 ૧૭૮૧ અરિકેરા લોર્ડ કાન વાલીસે ટિપ્પુને હરાવ્યો.
 ૧૭૮૧ શિમોગા "
 ૧૭૮૫ કુર્દલા મરેદાએ નીળમને હરાવ્યો.
 ૧૭૮૬ માલવેલી અરથર વેલસ્લીએ ટિપ્પુને હરાવ્યો.
 ૧૭૮૬ સદાશિર "
 ૧૭૮૬ શ્રીરંગ પદ્મ "
 ૧૮૦૧ પુના. હોલકરે પેશ્વા ખાહરાવને હરાવ્યો.
 ૧૮૦૩ એસે વેલસ્લીએ મિંધિયા તથા વરાડના રા-
 જાને હરાવ્યા.
 ૧૮૦૩ આર્જમ "
 ૧૮૦૩ દિલ્લી લેકે સિંધિયાને હરાવ્યો.
 ૧૮૦૩ આગ્રા "
 ૧૮૦૩ લારવારી "
 ૧૮૦૪ દિગ લેકે હોલકરને હરાવ્યો.

- ૧૮૦૪ ફરકાખાદ " "
 ૧૮૦૫ ભરતપુર લોકે ભરતપુરને ઘેરો નાંખ્યો.
 ૧૮૧૫ મહુન આગરલોનીએ ગૂર્ખાને હરાંબ્યા.
 ૧૮૧૬ મકવાનપુર " "
 ૧૮૧૬ હગીહરપુર " "
 ૧૮૧૭ ખડકી હંઝેજે ખાજગવને હરાંબ્યા.
 ૧૮૧૭ ડોરેગામ " "
 ૧૮૧૮ આગટે હંઝેજે ખાપુ ગોખલેને હરાંબ્યા.
 ૧૮૧૭ નામપુર હંઝેજે નાગપુરના રાજાને હરાંબ્યા.
 ૧૮૧૭ જખલપુર " "
 ૧૮૧૭ મહિદપુર હંઝેજે હોદકરને હરાંબ્યા.
 ૧૮૨૪ રંચુન આચિખાહડ કેમપેસે ખજાને હરાંબ્યા.
 ૧૮૨૫ પ્રોમ " "
 ૧૮૨૫ પાગામ " "
 ૧૮૪૦ ધર્વાન હંઝેજે અફગાનોને હરાંબ્યા.
 ૧૮૪૨ કંદહાર " "
 ૧૮૪૩ મિયાની સરમલસને પીઅરે સિધના અર્મીરાને
 હરાંબ્યા. " "
 ૧૮૪૩ હૈદરાખાદ " "
 ૧૮૫૩ મહારાજપુર ગોફે સિંધીયાને હરાંબ્યા.

- ૧૮૪૩ પનીઆર ગ્રે. ૧૭
 ૧૮૪૫ મુઢકી ગોકે શીખને હરાંયા.
 ૧૮૪૫ ફિરોજ શહેર ૧૧
 ૧૮૪૫ ખદિવાલ શીખે હાંગ્રેજને હરાંયા.
 ૧૮૪૬ અલિવાલ ગોકે શીખને હરાંયા.
 ૧૮૪૬ સોમ્પ્રાન ૧૧
 ૧૮૪૯ રામનગર ગોકે શીખને હરાંયા.
 ૧૮૪૯ કિનરી ૧૧
 ૧૮૪૯ સદુસેન ૧૧
 ૧૮૪૯ ચિલિઅન વાલા. ૧૧
 ૧૮૪૯ ગૂજરાત ૧૧
 ૧૮૫૨ રંગુન હાંગ્રેજે ખાલીને હરાંયા.
 ૧૮૫૨ પેથ ૧૧





ઝહિર ખખર.

આ ચોપડી નીચે લખેલા ઠેકાણુથી શકડી કીમતે
મળશે. દશ ને તે ઉપરાંત રાખનાર પાસેથી ટૂપાલ ખર્ચ
લીધામાં નહીં આવે, દેશાવરના ગ્રહકોએ પોસ્ટેજનો ફ
અર્ધો આનો વધુ મોકલવો.

ઉમરેઠ ંયાસ નાથાભાઈ લલુભાઈ ઠેકાણુ રથ-
નાથજીની પોળ (વડે ચૌરે.)

વઢવાણુ, કંપાઉન્ડર પ્રેમશંકર ચતુર.

મહુવા. નેટીવ લાઇબ્રેરીના સેક્રેટરી.

માંડવી (સુરત) જંગલ કારકુન અંબાલાલ મયારામ.

રાજકોટ વિજ્ઞાન વિલાસ ગોફીમમાંથી.

અમદાવાદ. શુ. વ. સોસેનીની આફીસ.

નડીઆદ. રા. રણજીડલાલ ખુશાલદાસ ઠે. અ-
મદાવાદી ખખર.

જાવનગર. આત્મારામ નારણજી.



